

Juomatavat ja alkoholihaitat

Juomatavat ja alkoholihaitat olivat 22.—26. syyskuuta 1986 Varsovan liepeillä Zaborówissa pidetyn kokouksen aiheena. Isäntänä toimi Puolan psykiatrian ja neurologian instituutti (entinen psykoneurologian instituutti), joka organisoii myös maan yhteiskuntatieteellistä alkoholitutkimusta. Kokous kuului IGCAS-ryhmän (International Group for Comparative Alcohol Studies) temaattisten kokousten sarjaan — edellinen, kulttuurista alkoholitutkimusta koskenut, pidettiin syyskuussa 1985 Helsingissä. Puolassa pidetty konferenssi oli samalla kai ryhmän viimeinen. Kokouksen yhteydessä perustettiin nimittäin uusi yhteiskuntatieteellisen ja epidemiologisen alkoholitutkimuksen kansainvälinen seura, *The Kettil Bruun Society for Social and Epidemiological Research on Alcohol*, joka muun muassa pyrkii edistämään kansainvälistä vertailevaa yhteiskuntatieteellistä alkoholitutkimusta.

Kokouksessa kuultiin kaikkiaan 23 esitelmää. Pienessä konferenssissa oli tutkijoita kuitenkin 12 maasta. Yhteiskuntatieteelliselle alkoholitutkimuskokoukselle poikkeuksellista oli se, että suomalaisia osallistujia ei ollut muita kuin minä.

Monet ryhmän tutkijat olivat 1970-luvulla kehittämässä näkökulmaa, jossa alkoholin kokonaiskulutuksella oli tärkeä rooli. Kokouksen teema, juomatavat ja alkoholiongelmat, kuvastanee halua tarkastella uudelleen myös sitä, miten pelkän määrän lisäksi myös alkoholinkäytön tyyli ja tapa vaikuttavat haittojen luonteeseen. IOGT:n puheenjohtaja Arvid J. Johnsen (Norja) esitti yleiskatsauksen alkoholipolitiikan ja erilaisten yhteiskunnallisten haittojen suhteisiin. Yksi yleiskeskustelu oli varattu nimenomaan kysymykselle siitä, pitäisikö alkoholipolitiikan kohdistua kulutustasoon vai juomatapoihin. ”Molempiin”, oli yleisin vastaus. Samalla pidettiin helpompaa vaikuttaa kokonaiskulutukseen

kuin juomista strukturoiviin kulttuurikooideihin. Osa alkoholiin liittyvää väkivallasta lakkaisi, jos alkoholin ja väkivallan kulttuurinen kytkentä olisi höllempi. Silti alkoholin saannin vaikeuttaminen saattaa olla tehokkaampi keino hillitä esimerkiksi jalapallomellakoita tai viikonloppujen rähinöintiä.

Jacek Moskalewicz ja Grazyna Swiatkiewicz (Puola) olivat tutkineet, millaisia ovat ”onnelliset juojat”. Näin he nimittivät niitä alkoholin käyttäjiä, jotka alkoholinkäyttöä ja sen koettuja hyviä ja huonoja puolia koskeneessa haastattelututkimuksessa vastasivat kokeneensa vain myönteisiä vaikutuksia. Näitä oli noin viidennessä alkoholin käyttäjästä, kun neljä viidesosaa raportoi ainakin joistakin kielteisistä kokemuksista. Haastattelukysymykset muistuttivat Pohjoismaissakin vastaavissa tutkimuksissa käytettyjä.

”Onnelliset juojat” eivät juuri eronneet muista sosiaalisilta ominaisuuksiltaan eivätkä juomatavoiltaan: he joivat puolalaisen tapaan kirkasta viinaa ja tavallisimmin kotonaan. ”Onnelliset juojat” joivat kuitenkin useammin perinteisten perhejuhlien yhteydessä, kun taas haittoja kokeneet joivat enemmän julkisissa paikoissa ja ikään kuin arkisemmin. ”Onnelliset” joivat myös hieman muita yleisemmin jotakin muuta väkevää kuin kirkasta votkaa; käytännössä se tarkoitti usein viskiä tai brandyä, minkä katsottiin symboloivan läntisen juomakulttuurin omaksumista. Enemmän juoneet raportoivat myös useampia myönteisiä vaikutuksia. Keskustelussa varoitettiin luottamasta liikaa ”onnellisten juojien” onnen kestävytyteen. Monet alkoholihaitat ovat onnettomuuksien tapaan harvinaisia ilmiöitä, joita ei välttämättä satu, mutta joiden riski kasvaa juodessa: Ken oli haastatteluvuoden selvinnyt haitoista, oli saattanut kokea ongelmia edellisenä vuonna tai kokee niitä seuraavana.

Leif Lenke ja Thor Norström (Ruotsi) esittivät Box-Jenkinsin menetelmään perustuvan aikasarja-analyysin väkivaltarikollisuuden taajuuden ja alkoholinkulutuksen muutosten yhteydestä Ruotsissa, Suomessa ja Tanskassa. Alkoholinkulutuksen muutoksilla oli merkitsevä yhteys pahoinpitelyjen määrään

Ruotsissa ja Suomessa, mutta ei Tanskassa. Selvin yhteys oli Suomessa. Henkirikosten vaihtelujen ja alkoholinkulutuksen muutosten yhteys oli merkitsevä Suomessa, mutta ei Tanskassa; Ruotsi ei juuri eronnut Tanskasta. Lenke ja Norström pyrkivät selittämään näitä eroja teesillä, jonka mukaan juominen johtaa hyökkäävään käyttäytymiseen vain turhauttavassa tilanteessa. Tämä psykologisissa kokeissa — viimeksi ruotsalaisen Roland Gustafsonin väitöskirjan yhteydessä — jonkin verran empiiristä vahvistusta saanut hypoteesi oli tässä yritetty laajentaa kokonaisten yhteiskuntien erojen selitykseksi. Turhautumisen mittarina oli lähinnä Erik Allardtin *Hyvinvoinnin ulottuvuuksiin* (1975) sisältyvä haastattelutulos eri Pohjoismaissa koetusta tyytymättömyydestä. Esitys herätti vilkkaan keskustelun, jossa kiitettiin alkoholinkulutuksen ja väkivaltarikosten yhteyden selvittämistä mutta esitettiin epäilyjä turhautuneisuustulkinnasta.

Aikasarja-analyysejä käytti myös tutkimus väkevien juomien saatavuuden muutosten ja öisten tieltä ajojen esiintymisen yhteydestä, jota Harold Holder (USA) esitteli. Kun eräissä Pohjois-Carolinan piirikunnissa helpotettiin väkevien juomien anniskelua, tislattujen juomien myynti kasvoi heti 6—7,4 prosenttia ja alkoholionnettomuudet tieliikenteessä lisääntyivät 16—24 prosenttia. Norman Giesbrechtin ja Gerry Conroy (Kanada) tutkimus selvitteli Ontarion suurpanimoiden vuonna 1985 toteuttaman kuukauden mittaisen työsulun vaikutuksia alkoholinkulutukseen.

Hermann Fahrenkrug (Saksan liittotasavalta) oli selvittänyt EC-maiden alkoholipolitiikkaa tutkimalla niiden alkoholipoliittisia asiakirjoja ja haastattelella päättäjiä ja asiantuntijoita. Päätulos näytti olevan se, että vaikka EC:n komissio on päätöslauselmissaan korostanut kansanterveyden näkökulmasta lähtevän yhtenäisen alkoholipolitiikan tarvetta, vain muutamasta EC-maasta saattaa löytää jotakin, mitä voi nimittää yritykseksi kehittää yhtenäistä alkoholipolitiikkaa. Näistäkkin Tanska ja Englanti esittävät nimenomaisia varauksia kansanterveysnäkökulmaan. Kun meillä ja muissa (pohjoi-

sissa) Pohjoismaissa alkoholipolitiikasta keskustellaan vakiintuneissa muodoissa parlamentteja myöten, on yllättävää, että Fahrenheitillä oli monissa EC-maissa vaikeuksia löytää ylipäättään virallisia alkoholipoliittisia dokumentteja.

Michał Gajlewicz (Puola) oli selvittänyt juomatapojen esiintymistä Puolan TV:ssä. Irmgard Eisenbach-Stangl (Itävalta) oli tutkinut alueellisia eroja Itävallan juomatavoissa ja alkoholikontrollissa. A. O. Odejide (Nigeria) esitteli nigerialaisten kouluilaisten alkoholinkäyttöä koskevaa tutkimusta. Cheryl Stephens (USA) oli vertaillut ensiapuun tulleita tapaturma- ja muita potilaita tapahtumaa edeltäneen alkoholinkäytön suhteen.

Robin Room (USA) oli tutkinut, onko juomista koskevilla asenteilla ja käsityksillä siitä, mitä juomisongelman suhteen pitäisi tehdä, jotakin systemaattista yhteyttä. Aineistona oli erään WHO:n tutkimuksen yhteydessä Meksikosta, Sambiasta, Skotlannista ja Kaliforniasta koottu koko väestöä edustava otantahaastattelu. Oli saatu yllättävä tulos: suhtautuminen juomiseen ja asennoituminen alkoholiongelmien hoitamiseen eivät olleet millään systemaattisella tavalla yhteydessä toisiinsa. Tämä päti kaikissa neljässä maassa. Se, mitä vastaajat pitivät oikeana tapana ratkaista juomisen tuottamia ongelmia (pitäisikö juoppoa rangaista vai hoitaa, kuuluuko asia perheelle vai sivullisille, ovatko ongelmat isoja vai pieniä), ei näyttänyt lainkaan heijastuvan itse juomisesta koskeviin asenteisiin eikä myöskään omaan juomiskäyttäytymiseen. Arvostettua mutta ongelmallista käyttäytymistä koskevat normit ja tuon käyttäytymisen tuottamien ongelmien hoitamista koskevat normit ovat Roomin mukaan muutenkin mutkikkaassa suhteessa toisiinsa. Toisaalta terveyskasvatuksen perusideoita on saada ihminen tajuamaan, että sairastuminen johtuu usein omasta käyttäytymisestä. Toisaalta ongelmat pitäisi hoitaa tuomitsematta.

Muutamit tutkijat esittelivät hoitoon liittyviä tutkimuksia. Zsuzsanna Elekes (Unkari) vertaili kolmenlaisia ”alkoholihoitopalvelujen” käyttäjiä: vapaaehtoisesti hoitoon

tulleita, pakkohoidettuja sekä säilöön otettuja (tai selviämisasemalle otettuja). Douglas Cameron (Englanti) selosti avohoitoon ja usein asiakkaiden kotona tapahtuvaan hoitoon perustuvan hoitoyksikön (Community Alcohol Team) asiakasseurantaa. Hän oli myös yhdessä Kajetan Zakrzewskin (Puola) kanssa pyrkinyt vertaamaan englantilaisten ja puolalaisten asiakkaiden minäkuvaa. Minä kerroin kahden eteläsuomalaisen kunnan päihdehuollon kehityksestä sodan jälkeen.

Goeffrey Hunt kumppaneineen (Englanti) esitti katsauksen Englannissa vuosisadan vaihteen tienoilla toimineitten juoppojen ojennuslaitosten syntyyn ja periaatteisiin. Englannissa — samoin kuin Skotlannissa ja Irlannissa — alkoholistien pakkohoito erityisissä laitoksissa alkoi ja loppui huomattavasti aikaisemmin kuin Pohjoismaissa. Liberalistinen parlamenttioppositio tällaista vapauden riistoa vastaan oli jo vuosisadan alkuvuosina selvästi voimakkaampi kuin meillä. Katsaus vie nähdäkseni eteenpäin myös keskustelua siitä omituisuudesta, että Britteinsaarilla alkoholistilaitosten asukeista noin neljä viidenneistä oli naisia. En tiedä muita tapauksia, joissa miehet eivät olisi olleet valtaenemmistönä alkoholistihuoltoloissa. Analyysi viittaa siihen, että selitystä täytyy hakea isossa mielessä naisen tuolloisesta asemasta Britteinsaarilla. Jos vapausoikeudet olivatkin tärkeitä maiden kansalaisille, niin naiset eivät olleet täysivaltaisia kansalaisia. Heitä saattoi sulkea epämääräiseksi ajaksi, jopa moneksi vuodeksi, juoppojen ojennuslaitokseen, kun miehelle langetettiin vastaavasti rikkomuksesta sakko tai lyhyt vankeusrangaistus. Pohjoismaissa vapausoikeuksia ei ehkä valvottu yhtä tarkasti, mutta tuo suhteellinen oikeudettomuus koski tasa-arvoisemmin sekä miehiä että naisia. Miehenkin saattoi panna pitkäksi ajaksi pakkohoitoon.

Harald Klingemannin (Sveitsi) menetelmiltään omintakeinen tutkimus pyrki pureutumaan ihmisen arkkikäsitelmiin poikkeavasta käyttäytymisestä. Haastateltaville esitettiin nauhoitettu tilanne, jossa on vihjeitä ”Hansin” joutumisesta vaikeuksiin joko alkoholin, huumeiden, rikollisuuden tai ”nuoriso-ongelmien” ta-

kia. Heiltä kysyttiin, mihin seikkoihin ”Hansin” vanhempien pitäisi kiinnittää huomiota. Vastaajien vapaaehtoiset vastaukset nauhoitettiin ja syötettiin tietokoneeseen. Vastauksia, joita kertyi 576, analysoitiin Textpack V -nimisen ohjelman avulla. Ohjelma tekee sanastoja, indeksejä ja esittää sanoja ja sanajonoja ympäristössään. Tällä tapaa pyrittiin selvittämään, minkälainen rakenne ihmisten arkisilla käsityksillä eräistä ongelmista on. Klingemannin mukaan arkkikäsitukset poikkeavasta käyttäytymisestä ovat moniulotteisia kokonaisuuksia eivätkä yksinkertaisia kaavoja. Sisältö on moniaineksinen: sosiaaliset, psyykkiset ja fyysiset ongelmaindikaattorit kytkeytyvät yhteen. Arvottavat lausumat ovat elimellinen osa arkkikäsitäisiä. Klingemannin esitys aiheutti vilkkaan keskustelun hänen menetelmänsä ja perinteisten asennemittausten eduista. Kiistaton ero on se, että tässä menetelmässä ei ole siinä määrin ennalta lukkoon lyötyjä ulottuvuuksia kuin valmiit vastausvaihtoehdot tarjoavassa asennemittauksessa. Monille näytti kuitenkin jäävän avoimia kysymyksiä sen suhteen, miten ohjelma osaa tulkita vastauksia.

Jukka-Pekka Takala

Charles Bukowskin nauru

Charles Bukowski on amerikkalainen kirjailija, joka hämmästyttävästi omistaa ”suomalaisen viinapään”, vaikka onkin syntynyt Saksassa ja muuttanut kaksivuotiaana Yhdysvaltoihin. Hänen kirjansa, joista ”Postitoimisto” on juuri käännetty suomeksi, ovat loputonta kuvausta juomisesta, humalasta ja viinahuurujensekaisista naisseikkailuista. Bukowski kirjoittaa realistista tekstiä, joka on niukkailmeistä mutta ilmaisuvoimakasta. Hän on kehittänyt Ernest Hemingwayn ja Dashiell Hammettin luomaa tyyliä yhä pitemmälle.

Kirjojen näkökulma on tarkoitukSELLISESTI sammakon perspektiivi. Vä-